

PAPER DETAILS

TITLE: Türk Boylarının Alevîliği Ve Sünnîliği Üzerine Bazı Düşünceler

AUTHORS: Cenksu ÜÇER

PAGES: 253-278

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188543>

TÜRK BOYLARININ ALEVİLİĞİ VE SÜNNİLİĞİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

-Tokat Bölgesinde ‘Sünnileşenler (Dönükler)’ ve ‘Ehl-i Beytçi Papahlılar’ Örneği -

Dr. Cenksu ÜÇER*

ÖZET

Bu çalışma, Tokat bölgesinde elde edilen verilerden hareketle, geçmişten günümüze Türk boylarının Aleviliği ve Sünniliği üzerinde durmaktadır. Bölgedeki tablo, aynı boydan olanlar arasında Alevilik-Sünnilik bağlamında farklı gruplara mensubiyet olgusunu göstermekle beraber, aynı zamanda gruplar arası geçişin günümüzde de varolan sosyolojik bir gerçek olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun tarihsel süreçte de gerçekleşmiş olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Türk boylarının tarihsel süreçte Alevilik ya da Sünniliği benimsemeleri noktasında kesinlik ifade eden söylemlerden kaçınmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Alevilik, Sünnilik, Sünnileşenler (Dönükler), Ehl-i Betçi Papahlılar.

Giriş:

Bu çalışma, Tokat bölgesinde elde edilen verilerden hareketle geçmişten günümüze Türkler’in Aleviliği ya da Sünniliğini ele almayı amaçlamaktadır. Türkler’in İslâmlaşması sürecinde Alevilik ya da Sünniliği benimseme noktasında farklı etkenlerin söz konusu olduğu bilinmektedir. Bölgede elde edilen veriler Türkler’in Aleviliği ya da Sünniliği konusunda mutlaklık ifade eden söylemlerden kaçınmak gerektiğini; zira, zamanla Alevilik’ten Sünniliğe ve Sünnilik’ten Aleviliğe geçişlerin mümkün olmakla kalmayıp, aynı boy ya da aşiretten olan kişiler arasında farklı inanç gruplarına mensubiyetin günümüzde de geçerliliğini koruyan sosyolojik bir gerçek olduğunu ortaya koymaktadır.

1. Alevilik ve Sünnilik

Konuyla başlarken öncelikle Alevilik ve Sünnilik’ten ne anlamamız gerektiğinin çerçevesi çizilmelidir. Özellikle Tokat bölgesindeki fiili du-

* OMÜ İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi, e-mail:cucer@omu.edu.tr

rumdan hareketle yapacağımız Alevîlik tanımı makalemizin başlığında yer alan olgunun anlaşılması için kaçınılmazdır.

A. Alevîlik:

Sözlükte “Ali’ye mensup”, “Ali’ye ait” ve “Ali soyundan olan” anlamlarına gelen Alevî kelimesine¹ terim olarak siyâsî, itikâdî ve tasavvufî açıdan çeşitli anlamlar yüklenmiştir.² Bu terim siyâsî alanda, Hz. Ali’nin birinci halife olması ve halifelîğin onun soyundan gelenlerce yürütülmesi gerektiği yönündeki kabullere sahip olanlar için kullanılmışken; itikâdî alanda Hz. Ali’yi en üstün sahabî olarak görenlerin yanı sıra, kendisine peygamberlik konusunda paye verenlerden ulûhiyyet atfedenerlere varıncaya kadar, çok geniş bir yelpazede ifade edilebilecek çeşitli inançları taşıyanlar bu terimin kapsamında değerlendirilmişlerdir. Tasavvuf alanında ise silsilelerini Hz. Ali’ye dayandıran tarikatlar genel olarak Alevî -meşreb- olarak isimlendirilmiş, aynı zamanda cehrî zikri tercih eden tarikatlar da Alevî kelimesi ile nitelendirilmiş, Hz. Ali de cehrî zikri benimseyenlerin pîri olarak kabul edilmiştir.³

Alevîlik için son derece önemli olan değişlerde Alevî kelimesinin XIX. yy. öncesinde yaşayan ozanlarca kendilerini tanımlayan bir sıfat olarak kullanılmasına rağmen,⁴ kelimenin Anadolu’da söz konusu gruplar için kullanımının bu yüzyılda olduğu yönünde görüşler ileri sürülse de,⁵ Tokat bölgesinde yürüttüğümüz alan araştırmasında, günümüzde Alevî kelimesinden “kelimenin ıstılahî anlamlarının bir bileşkesinin anlaşılması” gerektiği görülmüştür. Buna göre, Tokat bölgesindeki Alevîlerin, gerek Hz. Ali’nin birinci halife olması gerektiği yönündeki kabulleri, gerek -onun en üstün sahabî olmasından, ona birtakım ilâhî sıfatlar atfedilmesine varıncaya kadar çok farklı da olsa- kendisi hakkında bazı inançları benimsemeleri ve gerekse tarikat silsilelerini Oniki İmam’dan biri yoluyla Hz. Ali’ye ulaştırmaları, “Alevîlikten, ıstılahî alanlarda kullanılan anlamların bir bileşkesinin anlaşılması gerektiği” yönündeki tespitimize temel gerekçe oluşturmaktadır. Nite-

¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, Dâru’l-Maârif, Kahire, ty., c. IV, s. 3095; Ebû Sa’d Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî es-Sem’ânî, *el-Ensâb*, Müessesetü’l-Kütübî’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1998, c. IV, s. 229; Ayrıca bkz.: Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuf’tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İst., 1977, s. 19; Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *DİA*, c. II, İst., 1989, s. 368-369.

² Ocak, *agm.*, s. 368-369.

³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İst., 1953, s. 199; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İst., 1990, s. 201, 202. Kelimenin ıstılah olarak kullanımı ile ilgili olarak ayrıca bkz.: Cenksu Üçer, *Tokat Yöresi Alevîleri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2005, s. 15-17.

⁴ Bu ozanlardan birine örnek olarak bkz., Cahit Öztelli, *Pir Sultan Abdal Bütün Şiirleri*, Özgür Yay., İst., 1989, s. 188-189; Üçer, *age.*, s. 41.

⁵ İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları*, çev.: Turan Alptekin, Cem Yay., İst., 1994, s. 53.

kim, Hz. Ali'yi en üstün sahabî ya da velâyet kapısının piri olarak görseler dahi, Rufâîlik, Kâdirilik vb. silsile ve zikir şekli itibariyle "Alevî meşrep" kabul edilen tarikatların, Alevî olarak isimlendirilmemeleri yukarıdaki tespitimizi destekleyen fiili bir durumdur. Bu da Alevî kelimesinin daha çok İslam tarihinde siyâsî alanda halifelerin kronolojik sıralamasından farklı bir kabule sahip olarak Hz. Ali'nin birinci halife olması ve hilafetin onun soyundan gelenlerce sürdürülmesi gerektiğini savunan gruplar için ayırıcı bir niteleme olarak kullanılageldiğini göstermektedir. Zira yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, gerek –bütünüyle olmasa da- itikâdî alanda, gerekse tasavvuf alanında birbirleriyle aynı kategoride değerlendirilebilecek benzer grupların hepsinin Alevî olarak isimlendirilmemesi bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Günümüzde Alevî kelimesinin neyi ifade ettiği Tokat bölgesinde kendileriyle mülakat yapılan kişilerin yaptıkları tanımlarda görülebilir. Bölgedeki insanların yaptıkları tanımlarda, -hepsi konuyu farklı açılardan ele alsalar bile- Alevilikle ilgili genel bir çerçeve çizilmiştir. Buna göre, bölgedeki insanların Alevilik tanımlarında "Hakk-Muhammed-Ali", Hz. Peygamber, Hz. Ali, Kur'an, Ehl-i Beyt, tecellî, evliyâ kültü vb. inançlar; dört kapı-kırk makam ve üç sünnet-yedi farz gibi âdâb ve erkân; eline-diline-beline sahip olmak, döktüğünü doldurmak, ağlattığını güldürmek, aç doyurmak, açık giydirmek, başkalarını kendi nefsi-ne tercih etmek vb. ahlakî ilkelerin ağırlık kazandığı ve Aleviliğin **tari-kat/tasavvufi bir oluşum** şeklinde tanımlandığı görülmektedir.⁶

Bilindiği gibi, İslâm coğrafyasının pek çok bölgesinde varlıklarını devam ettiren ve çok farklı isimler altında bulunan tarikatlar fiilî, insanî, fikrî ve maddî birtakım ortak unsurları⁷ ihtiva ederler. Yapılan bu tanımlardaki ifadeler doğrultusunda, bir şeyin tarikat olarak nitelendirilebilmesi için gerekli; zikir, seyr-u sülûk vb. fiilî; pîr, şeyh, halife, der-viş, inâbe-biat, silsile vb. insanî ve tekke gibi maddî unsurlar göz önüne alınarak bir değerlendirme yapıldığında, gerçekten de tanımlarda dile getirilen hususlar doğrultusunda Aleviliğin tarikat/tasavvufi bir oluşum çerçevesinde bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Nitekim, Alevî ibadet hayatının temeline oturtulan cemlerin birer zikir toplantısı olması, Alevilikteki İkrar Verme Cemi'nin aslında bir tarikata giriş, inâbe-biat uygulamasından farklı bir şey olmaması,⁸ diğer tarikatlarda olduğu gibi, pîr, şeyh, dede, rehber, tâlip (mürîd) şeklinde bir hiyerarşik yapı-

⁶ Üçer, *age*, s. 30-37.

⁷ Kara, *age*, s. 200-271.

⁸ Metin Bozkuş, *Tarihten Günümüze Sivas Yöresinde Alevilik*, Sivas, 2000, s. 208; Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yay., Ank., 2004, s. 166; İlhan Cem Erseven, *Alevilerde Semah*, Ant Yay., İst., 1996, s. 206; Esat Korkmaz, *Anadolu Aleviliği*, Berfin Yay., İst., 2000, s. 373.

lanmanın bulunması, bazen sözlü de olsa kimi Zeyne'l-Abidin,⁹ kimi İmam Cafer,¹⁰ kimi Musa Kazım¹¹ ve kimi de İmam Rıza¹² aracılığı ile silsilelerini Hz. Ali'ye ulaştırmaları¹³ ve Aleviler'in kendilerince metbu ocak¹⁴ denilen ana ocak/baş ocakların tekkeleri durumundaki merkezler etrafında bir yapılanma sergilemeleri ve her bir grubun müstakil olarak varlığını sürdürmesi, Alevilik şemsiyesi altında toplanan bütün grupların birer tasavvufi bir oluşum olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim, cem esnasında coşkuyu sağlamak için okunan deyiş ve nefeslerin, diğer tarikatlardaki ilahiler,¹⁵ kullanılan saz ve keman gibi enstrümanların, kudüm, def veya ney ile aynı mahiyette olmasına¹⁶ ek olarak Aleviler'in gerek temel kaynak olarak kabul edilen eserlerinde, gerek ozanların deyişlerinde ve gerekse bölgede mülakata tabi tutulan kişilerin ifadelerinde kullanılan dört kapı-kırk makam, üç sünnet-yedi farz, velâyet, kutb, ilham vb. örnekleri çoğaltılabilecek kavramların ana iskeleti oluşturduğu terminoloji göz önüne alındığında Aleviliğin tasavvufi bir oluşum olarak değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir.

Günümüzde Alevî kelimesiyle nitelendirilen gruplar, her bir grupta Dedeliğin babadan oğula geçmesi, her grubun kendine özgü bazı uygulamalarının olması, yine tarikatlarının işleyişini kendi içlerinde yürütmeleri ve diğer gruplardan olanların tarikatlarına alınmaması (Bektâşiliğin Babağan kolu hariç), "soy sürme"nin esas olması vb. özel bazı hususlar dolayısıyla **"soya (ocaklara) dayalı tarikatlar"** şeklin-

⁹ Eyüp Yıldırım, 1931 Tokat Çerçi doğumlu, ilkokul mezunu, Zeyne'l-Abidin Ocağı Dedesi.

¹⁰ Mustafa Pekgöz, 1959 Doğlacık doğumlu, ilkokul mezunu, İmam Cafer Ocağı tâlibi.

¹¹ Bir çok Bektâşi'nin kendilerini Musa Kazım'a bağladıkları bilinen bir husustur.

¹² Nesimi Yıldız, 1931 Zile Küçükaköz doğumlu, İmam Rıza ocağına bağlı Şihanlı aşireti Dedesi, okur-yazar, Dedeci Bektâşi; Yusuf Özer, 1933 Zile doğumlu, ilkokul mezunu, İmam Rıza ocağı Dedesi, Dedeci Bektâşi; Sadık Arslan (Güzel Dede), 1924 Erbaa Keçeci doğumlu, okur-yazar, Keçeci Baba sülâlesinden dede.

¹³ Bu geleneğin bölge dışındaki Aleviler için de söz konusu olduğu bilinmektedir. Bkz.: Cemal Şener, *Benim Kabem İnsandır*, Ad Yay., İst., 1996, s. 98-99. Nitekim Çankırı bölgesinde bulunan Seyyid Hacı Ali Tûrabî Ocağının silsilesini Muhammed Bakır yoluyla Hz. Ali'ye dayandırdığı görülmektedir. Bkz.: Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, "Bir Ocağın Tarihi: Seyyid Hacı Ali Tûrabî Ocağı'na Ait Yeni Bilgiler", HBVAD, S.,26, Ank., 2003, s. 85. Bu gruplar için söz konusu durumun tarihsel süreçte nasıl gerçekleştiğiyle ilgili olarak bkz.: Baha Said, "Türkiye'de Alevî Zümreleri: Tekke Aleviliği-İctimâi Alevilik", *Türkiye'de Alevî-Bektâşi, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, haz.:İsmail Gökem, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 119.

¹⁴ Nejat Birdoğan, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, Berfin Yay., İst., 1995, s. 206.

¹⁵ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yay., Ank., 1966, s. 301-302. Bu konuda ayrıca bkz.: İrene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, çev.: Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İst., 1999, s. 24-25.

¹⁶ Şehirlerde icra edilen Bektâşi ayinlerinde saz veya kopuzun yanında kudüm, tambur, çalpala gibi aletler de kullanılır. Abdülkadir Sezgin, *Sosyolojik Açıdan Alevilik-Bektâşilik*, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002, s. 89.

de nitelendirilmelidir.¹⁷ Nitekim varlıklarını “soya dayalı” olarak sürdürseler de, söz konusu gruplarda hakim olan en belirgin özellik, tasavvufi oluşumların ortak unsurlarının hepsini bir şekilde barındırıyor olmasıdır. Dolayısıyla bu yapılanmalar¹⁸ net olarak “**soya dayalı tasavvufi oluşumlar**” şeklinde tanımlanabilir. Bu da günümüzde Anadolu’da yaşayan Aleviliğin **soya (ocaklara) dayalı tasavvufi oluşumlardan oluşan gruplar (topluluklar) bütünü için bir üst kimlik veya bir şemsiye kavram** olduğunu göstermektedir.

B. Sünnilik:

Ehl-i Sünnet’e bağlı olanlara “sağlam ve doğru yolda olanlar” anlamında “**Sünnî**” denir. Hz. Peygamber ile Sahabe’nin dinin temel konularında (usûlî’-d-din) takip ettikleri yolu benimseyenler anlamında kullanılan Ehl-i Sünnet, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Bu ifadedeki **sünnet** kelimesi Hz. Peygamber’e, halifelere ve sonraki ilk nesillerin siyasi uygulamalarına karşılık gelmekle birlikte, **cemaat** kelimesi ise, siyasi bir kavramdır.¹⁹

Sünnî kelimesinin ilk defa ne zaman kullanıldığı noktasında farklı görüşler olsa da,²⁰ bu kelimenin ifade ettiği Ehl-i Sünnet düşüncesi hicrî I. yy. sonunda ortaya çıkmaya başlamış ve hicrî IV. (milâdî X.) yy.da da oluşumunu tamamlamıştır.²¹ Başlangıç döneminde Ehl-i Sünnet sisteminin şekillenmesinde önemli rol oynayan alimlerin başında, Müslümanların mevcut yönetime isyan etmelerini doğru bulmayan, halkı fitneden uzak tutmaya ve cemaat şuuru geliştirmeye çalışan Hasan Basrî(ö. 110/728)’nin geldiği kabul edilir.²² Ehl-i Sünnet’in itikâdî

¹⁷ Aleviliğin soya dayalı tarikatlar olarak isimlendirilmesini anlamlandıracak bazı veriler için bkz.: Recep Cengiz, *Çamiçi Beldesinde Dini Hayat; Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, FÜSBE, Elazığ, 2000, s. 149-153; Yahya Mustafa Keskin, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği Elazığ Sünköy Örneği*, İlahiyât Yay., Ank., 2004, s. 254.

¹⁸ Günümüzde Tokat’taki yapılanma ile ilgili olarak bkz.: Üçer, *age*, s. 107-120.

¹⁹ Buradan hareketle Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ı en genel anlamıyla “Hz. Peygamber ile Ashab cemaatinin dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler” şeklinde tanımlamak mümkündür. Yusuf Şevki Yavuz, “Ehl-i Sünnet”, *DİA*, c. X, İst., 1994, s. 531.

²⁰ M. Watt, Sünnî teriminin ilk defa IV/X. yy.da kullanıldığını ileri sürmüştür. W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev.: Ethem Ruhi Fırlalı, Birleşik Yay., İst., 1998, s. 338. Buna karşılık Ethem Ruhi Fırlalı, İbn Batta el-Ukberî’nin *İbâne* adıyla meşhur olmuş *Kitâbu’s-Şerh ve’l-İbâne ‘alâ Usûli’s-Sünne ve’d-Diyâne* adlı eserinde yer alan Said b. Cübeyr (ö. 95/714)’e nispet ettiği bir rivayete dayanarak, bu kelimenin daha erken bir dönemde kullanıldığını söylemektedir ki, bu da hicrî I. yy. sonlarına (miladi VIII. yy. başları) rastlamaktadır. Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2004, s. 49; Yavuz, *agm.*, s. 525.

²¹ Yavuz, *agm.*, s. 529.

²² Emevîler’in uygulamalarını gerektiğinde ağır bir dille eleştirmesine rağmen onları meşru idareciler olarak gören Hasan Basrî, konuyla ilgili Ehl-i Sünnet’in ilk habercisi rolünü oynamıştır. Fırlalı, *age*, s. 51-54.

görüşlerinin teşekkülünde ilk ciddi isim ise şüphesiz ki Ebû Hanife (ö. 150/767)'dir. Nitekim Ebû Hanife, Cehm b. Safvân (ö. 128/745), Vâsıl b. Atâ (131/749) ve Amr b. Ubeyd (ö. 144/761)'in ileri sürdükleri görüşler karşısında ilâhî sıfatları, kaderi ve şefaati ispat etmiş, Kur'an'ın mana itibarıyla mahluk olmadığını söylemiş, kulların fiillerinin Allah tarafından yaratıldığını savunmuş, büyük günah işleyenin mü'min olduğuna hükmederek ahirette göreceği muameleyi ilâhî iradeye havale etmiş ve böylece Ehl-i Sünnet akidesinin en önemli meselelerine ışık tutmuştur.²³ Bu temel görüşler daha sonraları, kendileri tıpkı Ebû Hanife gibi aynı zamanda birer fikhî mezhep kurucusu olan İmam Malik (ö. 179/795), İmam Şafii (ö. 204/819), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve "Ehl-i Hadis Kelamcıları" şeklinde isimlendirilen İbn Küllâb (ö. 239/854) ve Hâris el-Muhâsibi (ö. 243/857) gibi alimler tarafından savunulmuş, söz konusu bu görüşler Eş'arilik ve Mâturidilik'in ortaya çıkmasıyla güçlenerek h. IV.-V./m. X.-XI. yüzyıllardan itibaren İslam dünyasının pek çok bölgesinde ana mezhep haline gelmiştir.²⁴

Kimlerin Ehl-i Sünnet'e mensup oldukları izafi olmakla beraber Ehl-i Sünnet denildiğinde genellikle Selefilik, Eş'arilik ve Mâturidilik'ten oluşan gruplar anlaşılır. Gruplara göre az çok farklılıklar göstermekle beraber Ehl-i Sünnet'in genel prensipleri denildiğinde şu noktalar ön plana çıkar: Allah tarafından vazedilmiş olan dinî hükümlerin doğru anlaşılması Allah'ın muradını tespit etmekle mümkündür. Allah kullarına iletilmesini dilediği şeyleri vahiy yoluyla peygamberine bildirmiş, vahyi açıklayıp uygulama görevini de ona vermiştir. Son peygamberin tebliğat ve uygulamalarının ilk muhatapları Sahabe topluluğu olduğundan İslâm'ın temel konularında onların anlayış, uygulama ve rivayetleri Allah'ın muradına ve Hz. Peygamber'in sünnetine uygun düşen bir yol olarak kabul edilmelidir. Ehl-i Sünnet alimlerine göre nasslardan isabetli hükümler çıkarmak ve ihtilaflı konuların çözümüne ulaşabilmek için anlamı açık olan muhkem ayetlerden hareket etmek, sahih hadislerin beyanlarını dikkate almak, nassları bütünlük içinde anlamaya çalışmak, nakli ve akli bir zaruret olmadıkça nassların zahirine bağlı kalıp akli nakle tabi kılmak gerekir. Şî'a'nın hakim olduğu İran, Irak, Yemen ile İbâdîler'in azınlıkta oldukları Kuzey Afrika ülkelerinin bir kısım bölgeleri ve az sayıda İsmâîlî'nin yaşadığı Pakistan ile Hindistan'ın bazı yöreleri dışında kalan bütün İslâm ülkelerinde %90'lık bir oranla en yaygın mezhep olan Ehl-i Sünnet ile beraber İslâm dünyasında ilk dört halifeyi ve onları takip eden diğer yönetimleri meşru sayan ve Sahabe'den itibaren her asırda çoğunluğu oluşturan

²³ Yavuz, *agm.*, s. 526. Ayrıca bkz.: Fiğlalı, *age.*, s. 54-63.

²⁴ Yavuz, *agm.*, s. 526-527.

Müslüman alimlere saygılı olmayı şiar edinen bir anlayış hakim olmuştur.²⁵

2. Türklerin İslâmlaşması Sürecinde Söz Konusu Olan Başlıca Etkiler

A. Siyâsî Yapı ve Etkisi

Bilindiği gibi, Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte ilk dönem İslâm toplumunda daha ziyade siyâsî ağırlıklı olan, ancak ekonomik, kültürel vb. boyutları da hiçbir zaman gözardı edilmemesi gereken birtakım ihtilaflar baş göstermiş ve bu ihtilaflar İslâm dünyasında günümüze kadar süregelen itikâdî ve siyâsî oluşumların kaynağı olmuştur. Bir nebze dinselliğe büründürülmüş bu ilk dönem siyâsî olaylar, yeni müslüman olan kitlelerin İslâmî düşünce ve inançlarının da bu çerçevede şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Aynı olgunun Türkler için de söz konusu olacağı açıktır. Olaya Türkler'in İslâmlaşması noktasında baktığımızda şu hususlar dikkat çekmektedir: Savaşlara katılan mevâlîye pay verilmesi, hiçbirinden haraç alınmaması, bölgede han ve kervansaray gibi müesseseler kurulması gibi uygulamalarla fethedilen topraklardaki insanların kalplerini kazanmaya çalışan Ömer b. Abdülaziz dönemi istisna olmak kaydıyla,²⁶ Emevîler döneminde uygulanan politikalar Türkler'in İslâmlaşması sürecinde olumsuz etkiler uyandırır da, bu dönemde Haşimoğulları ve Ümeyyeoğulları arasındaki siyâsî mücadelenin Türklerin İslâmlaşmasında bazı önemli etkileri olduğu görülmektedir. Geçmişten o güne kadar Emevîler'in siyâsî rakipleri olan Haşimîler'in, muhalif gruplar olarak merkezden uzak kalmak ve propagandalarını daha rahat yapmak amacıyla özellikle yeni fethedilen bölgelerde yoğunlaşmaları,²⁷ bölgede İslâmiyet'i kabul aşamasında olanlar üzerinde bazı belirleyici etkilere neden olmuş, bunun neticesinde bölge insanları Emevî-Hâşimî mücadelesinin sloganik kavramlarından olan *Ali taraftarlığı* ve *Eh-i Beyt sevgisi* ve *taraftarlığı* ile yüz yüze gelmişlerdir.²⁸ Nitekim Emevîler'in politikaları, Hâşimîler, mevâlî ve yeni fethedilen topraklardaki diğer halklar arasında bir yakınlaşmaya neden olmuş, bu yakınlaşma da doğal ola-

²⁵ Yavuz, *agm.*, s. 527-529. Ehl-i Sünnet hakkında ayrıca bkz.: Mehmet Saffet Sarıkaya, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Isparta, 2001, s. 57-92.

²⁶ Bkz.: Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, ty, c. IV/8, s. 134; Ebu'l-Hasan el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Buldân*, haz.: Rıdvân Muhammed Rıdvân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1978, s. 415; Hasan Kurt, *Orta Asya'nın İslâmlaşma Süreci (Buhârâ Örneği)*, Fecr, Yay., Ank., 1998, s. 238-271.

²⁷ Meselâ, babasının öldürülmesinden sonra Benî Esed'den bir adam Yahya b. Zeyd'e gelerek Horasanlılar'ın Haşimoğulları taraftarı olduğunu, bu sebepten onun bu bölgeye gitmesinin daha iyi olacağını söylemiştir. Taberî, *age.*, c. IV/8, s. 277; İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri (İslâm Öncesinden Abbâsîler'e Kadar)*, TDV. Yay., Ank., 1997, s. 361.

²⁸ Sarıçam, *age.*, s. 352.

rak yeni müslüman olanların İslâmiyet'i algılama şekilleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.²⁹

Abbâsiler döneminde Abbâsî ordusunun çeşitli birimlerinde görev alan ve zamanla askerî alandaki bu nüfuzlarını siyâsî alana taşıyarak halifenin atanmasına tesir edecek bir noktaya ulaşan Türklerin³⁰ İslâmlaşmaları sadece Irak'ta kendileri için kurulan şehirlerle sınırlı kalmış, İslâmlaşan bu grupların asıl memleketlerindeki soydaşlarının İslâmlaşmasında bir etkisi olmamıştır. Yine de bu dönemde Abbâsîlerin Türkler'le ilişkilerinin dostane bir tarzda yürümesi, ticârî ilişkilerin canlanması, Türkler'in İslâm'ı tanımlarına ve ilgilerinin artmasına neden olmuştur.³¹

Her ne kadar hanedan sülalesi İran asıllı olsa da, halkının ve askerî gücünün büyük bir kısmını Müslüman Türkler'in oluşturduğu Samaniler döneminde (279-395/892-1005) III.-IV./IX.-X. asırlarda İslâmiyet Türkler arasında hızla yayılmaya başlamıştır. Bunda Samaniler döneminde kültür ve medeniyet hayatının hızla gelişmesi, bununla birlikte geniş bir alana yayılan ticaret ağının şehir hayatını canlandırması ve bu ticaret ağı sayesinde İslâmiyet'in en ücra köşedeki Türkler'e kadar ulaşmasının büyük bir etkisi olmuştur. Ayrıca bu gelişmeler doğrultusunda Samaniler döneminde medreselerle beraber medrese görevi de gören pek çok ribatın kurulmasının İslamlaşma sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğu tartışmasızdır.³² Bu dönemde söz konusu ilmî hareketliliğe bazı dervişlerin ferdi irşad faaliyetleri de eklenmiştir. Nitekim, sonraki dönemlerde Ahmed Yesevî (ö. 563/1167)'nin şahsında tarikat halinde sistemleşen tasavvuf geleneğinin bölgedeki ilk temsilcileri olan İbrahim b. Edhem (ö. 161/778), Şakîk Belhî (ö. 194/810) gibi bazı sûfiler, kendilerini tebliğ ile görevli sayarak uzak coğrafyalarda dolaşp, dinî tebliğ ve irşad faaliyetinde bulunmuşlar ve bölgenin İslâmlaşmasına katkı sağlamışlardır.³³ Günümüzde Alevîsi Sünnîsi ile Türk-

²⁹ Fazlı Arabacı, *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*, Etüt, Samsun, 2000, s. 107.

³⁰ Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Dâru Sâdır ve Dâru Beyrût, Beyrut, 1960, c. II, s. 471-492; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İÜEF Yay., İst., 1976, s. 38.

³¹ M. Saffet Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihî Arka Planı (XI-XIII. Yüzyıl)*, Ötüken Yay., İst., 2003, s. 100.

³² Faruk Sümer, "Türkler'in İslâmiyet'e Girmeleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 42, 1990, 7-9. Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sâdır ve Dâru Beyrût, Beyrut, ty, c. I, s. 533; V.V. Bartold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1975, s. 77-78; Emel Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihî ve İslâm'a Giriş*, Edebiyat Fakültesi Mat., İst., 1978, s. 124 s. 151; Fuad Köprülü, "Ribât", *Vakıflar Der.*, S. II, Ank., 1942, s. 272-273; ayrıca Selçuklular döneminde ribatlar ve buralardan yetişen sûfî alimler için bkz.: Ahmet Ocak, *Selçuklular'ın Dinî Siyaseti (1040-1092)*, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İst., 2002, s. 148-154.

³³ Esin, *İslâma Giriş*, s. 149-151.

lerde hakim olan tasavvuf kültürünün ilk nüvelerini burada görmek mümkündür.

Karahanlılar döneminde Satuk Buğra Han'ın önderliğinde bir Müslüman Türk Devleti'nin kurulması ise, İslâmiyet'in Türkler tarafından kitleler halinde kabul edilmesine yol açmış,³⁴ ayrıca m. X. asrın ikinci yarısında İslâmlaşmaya başlayan Oğuz Türkleri arasında da İslâm, m. XI. yy. da hakim din haline gelmiştir.³⁵ Türkler'in İslâmlaşmasıyla eş zamanlı olarak Gazneliler, Selçuklular, Harezmşahlar gibi Müslüman Türk devletleri de tarih sahnesinde yerlerini almışlardır.³⁶

B. Mezhep ve Tasavvuf Hareketlerinin Etkisi

Türkler'in İslâmlaşması sürecinde dikkatle üzerinde durulması gereken bir diğer husus, o dönemde kimi şehirleşmiş, kimi konar-göçer bir hayat yaşayan Türkler için sosyal hayattaki bu çeşitlilik nedeniyle İslâm'ı algılayış biçimi ve kabulde de birtakım farklılıkların söz konusu olmasıdır. Merkezi teşkil eden şehir, kasaba vb. yerleşim birimlerinde,³⁷ yerleşik halk bir yerde devamlı oturmaları sebebiyle, genelde Sünniliği benimseyen devletlerin³⁸ resmi desteğini sağlayan ve eğitim geleneğine

³⁴ Emel Esin, *Türk Kültür Tarihi İç Asya'daki Erken Safhalar*, AKM Yay., Ank., 1985, s. 13; Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yay., İst., 1998, s. 166-168; Sümer, "Türkler'in İslâmiyet'e Girmeleri", s. 9. Türk devletleri arasında İslâm dinini devlet dini olarak kabul eden ilk devlet *İdil (Volga) Bulgarları*'dır. Nitekim III/X. asrın sonlarında Bulgarlar'ın çoğu İslâm'ı benimsemişler ve her köy, kasaba ve şehirde Kur'an okulları kurmuşlardır. Bkz.: Emel Esin, "Türkler'in İslâmiyet'e Girişi", *Tarihte Türk Devletleri*, c. I, AÜ Yay., Ank., 1987, s. 296-298.

³⁵ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilâtı- Destanları*, Ana Yay., İst., 1980, s. 51.

³⁶ İlk Müslüman Türk Devletleri ile ilgili olarak bkz.: Carl Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, I, çev.: Neşet Çağatay, AÜF Yay., Ank., 1964, s. 154-166; Erdoğan Mercil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ank., 1993, s. 13-199.

³⁷ Türkler'in oldukça erken dönemlerde yerleşik hayata geçmeye başladıkları bilinmektedir. Tarihte Göktürkler ve Hunlar'ın Çinliler ile büyük ticaret ve ziraat şehirlerini elde tutmak amacıyla yaptıkları mücadeleleri, erken dönemde bazı Türk boylarının yerleşik hayata geçtiklerini göstermektedir. Nitekim, X. asrın başlarında pek çoğu göçebe hayat yaşayan Oğuzlar'ın aynı dönemde *Yeni-Kend*, *Cend ve Huvâre (Cuvâre)* gibi şehirleri bulunuyordu. Konu ile ilgili olarak bkz.: Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1978, c. I, s. 141- 311; Sümer, *Oğuzlar*, s. 37-42; a.yzt., *Eski Türklerde Şehircilik*, TTK Yay., Ank., 1994, s. 87-91; Tuncer Baykara, "Türklerde ve Anadolu'da Şehir Hayatı", *Tarihte Türk Devletleri*, c. I, AÜ Yay., Ank., 1987, s. 397-400.

³⁸ Karahanlılar, Selçuklular vb. bölgedeki Türk devletlerinin hepsi devlet görüşü olarak Sünniliği benimsemişlerdir. Meselâ pek çok bakımdan Osmanlı'nın kökeninde bulunan Büyük Selçuklular, XI. yy. ikinci çeyreğinde belli tarihi şartlar sonucu Maveraünnehir bölgesinde Sünnî İslâm'ı benimsemişlerdir. Bu çoğu Türkler'in tarihinde olduğu kadar Sünnî İslâm'ın tarihinde de pek çok bakımdan, özellikle de siyasal açıdan büyük bir dönüm noktası olmuştur. Böylelikle bu tarihten itibaren Türk siyasal himayesinde yaşamaya başlayan Orta Doğu İslâm dünyasında Sünnî İslâm bir daha elinden bırakmayacağı çok güçlü bir siyâsi destek kazanmıştır. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, TVY Yay., İst., 1998, s. 79. İlk Müslüman devletlerin Sünniliği ile ilgili olarak ayrıca bkz.: Brockelmann, *age.*, s. 158, 160; Yılmaz Öztuna,

bağlı olarak medreselerde işlenen ve öğretilen ve doğal olarak kitâbî esaslara daha sadık bir İslâm anlayışını benimsemiştir. Buna karşılık çevrede yarı göçebe ya da göçebe yaşayan halk ise kitâbî dinden farklı “popüler İslâm” şeklinde ifade edilebilecek, kendilerine öncelikle İranlı sonra da Türk sûfiler tarafından getirilen tasavvuf ağırlıklı bir *mistik Müslümanlık* anlayışını benimsemişlerdir.³⁹ Şehirli için sahip oldukları sosyal yapı gereği yeni dinin bütün icaplarını yerine getirme imkanı söz konusu iken, genellikle kırsal alanlarda, dağlarda ve yaylalarda hayvancılıkla meşgul olan göçebeler Müslümanlığı yine sosyal yapılarına göre kabul etmişlerdir.⁴⁰ Böylelikle İslâmlaşan Türk boyları, içinde bulundukları fiziki şartların belirlediği sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik birtakım yapı farklılıkları sebebiyle İslâm’ı anlama ve uygulamada farklılaşmışlardır.⁴¹ Buna göre, şehir köy ayırımı da dahil olmak üzere bir yandan fizikî durumlara bağlı *yataı farklılaşmalar*, diğer yandan hem siyâsî iktidarların benimseyerek öne çıkardığı “merkez-çevre” ilişkisine bağlı hem de başlangıçtan itibaren İslâm’ı anlama, yorumlama ve yaşamaya dayalı *dikey farklılaşmalar*, İslâm dünyasının bu coğrafyasında da farklı mezheplerin ve algılamaların ortaya çıkmasında temel neden olmuştur.⁴²

İslamlaşma sürecinde Mürcie ve Kerrâmiyye gibi farklı mezhebî etkilere maruz kalsalar da, Türkler’in en çok etkilendikleri mezhep itikâdî alanda Maturidîlik, fikhî alanda ise Hanefîlik, yani Sünnîlik olmuştur.

Türkler üzerinde etkili olan ikinci mezhep ise, ilk dönemden itibaren siyâsî alanda Ali taraftarlığı bağlamında yoğun faaliyetlerde bulunan propagandacılar kanalıyla Türklerin yaşadıkları bölgeye yayılan Şîiliktir. Bunlar özellikle kendilerine taraftar bulmak amacıyla karşılaş-tıkları insanların eski inançlarını onaylayan inançsal bazı prensiplere uygun bir propaganda tarzı geliştirmişlerdir. Şîilik çok değişik gruplardan oluşmakta ve birbiriyle farklı görüş ve metotları taşıyan Zeydîlik, İsmâîlîlik ve Gulât gibi alt grupları bünyesinde barındırmaktadır. Makalemizin başında Alevî kelimesinin anlam çerçevesini çizerken ifade ettiğimiz “siyâsî, itikâdî ve tasavvufî ıstılah anlamlarının bir bileşkesinin anlaşılması gerektiği” yönündeki tespitimizde yer alan siyâsî ve

Devletler ve Hânedanlar (İslâm Devletleri), Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1996, c. I, s. 473, 627.

³⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yay., İst., 1996, s. 45; Sarıkaya, *Târihi Arka Plan*, s. 103.

⁴⁰ Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, TDAV Yay., İst., 1992, s. 10.

⁴¹ Ahmet Yaşar Ocak, “XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi Dinî İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi”, *İAD*, c. IV, S. 3, Ank., 1990, s. 191.

⁴² Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, AÜİF Yay., Ank., 1975, s. 42; Arabacı, *age.*, s. 78-79.

itikâdî konuların ilk nüvelerinin bu erken dönem siyâsî ve mezhebî hareketlerle ortaya çıkmaya başladığı aşîkardır.⁴³

Türkler'in İslâmlaşma sürecinde karşılaştıkları tasavvuf ekollerine gelince, Türkler üzerinde etkili olan tasavvuf hareketlerinin bütün tasavvuf ekolleri ve Sünnî-Alevî tarikatlarca kabul gören melametiliğin bölgedeki şekli Horasan Melametiliği ve daha sonra Orta Asya'da Kalenderilik, Nakşibendilik, Kübrevilik ve bunların Anadolu'daki uzantıları gibi pek çok sûfî teşekküllere kaynaklık etmiş olan Yesevîlik olduğuna işaret etmek yerinde olur. Ayrıca Türkler ve tasavvufla ilgili genel olarak şu tespitlerde bulunmak mümkündür: Öncelikle bu makalede Alevîlik tanımına getirilen **“soya dayalı tasavvufî oluşumlar”**ın bir üst kimliği olması yaklaşımı İslâmlaşma sürecinde bölgedeki tasavvuf hareketlerinin bilinmesini gerekli kılmaktadır. Zira, İslâm düşünce tarihinde kelam ve fıkıh ekolleri ile paralel bir gelişme gösteren tasavvuf,⁴⁴ gezgin sûfî ve dervişlerin çabaları sonucu geniş halk kitlelerine ulaşma imkanı bulması ile İslâm'ın yayılma sürecinde de oldukça etkili olmuştur. Nitekim, özellikle yarı göçebe ve göçebe Türkler'in İslâmlaşmasında bu sûfî ve dervişlerin önemli rol oynadıkları bilinmektedir.⁴⁵ Yukarıda da işaret edildiği üzere gerek bağımsız, gerek ilk dönemlerde kurulan ribatlarla ve gerekse Kerrâmîler tarafından kurulan hânkâhlarla bağlantılı sûfîlerin, benimsedikleri hayat prensiplerinin yanı sıra, bununla irtibatlı olarak oldukça hoşgörülü bir İslâmî irşad faaliyetinde bulunmaları, İslâm'la yeni karşılaşan kitleler üzerinde son derece etkili olmuştur.⁴⁶ Konumuz Türkler'in İslâmlaşma sürecinde tasavvuf olunca, burada dikkat edilmesi gereken husus, tasavvufta var olan yapının, Türkler'in eski Türk dininden getirdikleri yapıya uyarlanabilir bir karakterde olmasının olumlu bir sonuç doğurduğu düşünülebilir. Nitekim gerek Gök Tanrı inancı, gerek atalar kültü ve buna bağlı olarak varolan “ocak kutsallığı” vb. inançlar, Türkler'in tasavvuf düşüncesini bu yapıya uydurarak almalarına sebep olmuştur. Böylece, İslâmlaşma sürecinde gezgin dervişlerin, tarikat şeyhlerinin, velîlerin ve pîrlerin rolleri ile geleneksel Türk dinindeki *kam* ve benzeri din adamları

⁴³ Üçer, *age.*, s. 52-59.

⁴⁴ Henry Laoust, *İslam'da Ayrılcı Görüşler*, çev.: E.Ruhi Fırlalı, Sabri Hizmetli, Pınar Yay., İst., 1999, s. 133-136; Sarıkaya, *Tarihi Arka Plan*, s. 165.

⁴⁵ Nitekim ilk İslâmlaşma sürecinde medreselerde yetişen din adamlarının oymak ve köylere gidip onlara yeterli dinî bilgi vermemeleri neticesinde çıkan boşluğun dervişlerce doldurulduğu, doğal olarak da bu oymak ve köylerin dervişlerin telkinlerine açık bulundukları da söz konusudur. Faruk Sümer, *Çepniler*, TDAV Yay., İst., 1992, s. 25, 35. Ayrıca muhtelif eski dinlerden kalma karışık mefhumları, İslâmiyet ile mezc eden ve Alevî temayüllü de olabilen tarikatlar da Türkler tarafından destekleniyordu. Bkz.: Esin, “Türkler'in İslâmiyet'e Girişi”, s. 293.

⁴⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye'de Alevîlik Bektâşilik*, Selçuk Yay., İst., 1990, s. 84-85; İsa Doğan, *Türklük ve Alevîlik*, Samsun, 1997, s. 92; Sarıkaya, *Tarihi Arka Plan*, s. 165.

rının rolleri birbirlerinin yerini almıştır.⁴⁷ Bunun neticesinde de, dönemlerinde aşiret/kabile sistemi yaşayan halk arasında bu aşiretlerin hem dinî, hem de dünyevî önderleri durumunda olan “ata”, “baba” ve “dede”⁴⁸ denilen, belli aşiretlere mensup ve zamanla da “seyyidlik” nisbesi verilen kişiler etrafında bir “*velî kültü*” oluşturulmuştur.⁴⁹ Bu kültün dönemlerindeki “aşiret evliyâsı” yapısını da korumak suretiyle günümüz Alevilerinde hâlâ canlılığını muhafaza ettiği görülmektedir ki, bu da yukarıdaki tanımda dile getirilen **soya dayalı** olma durumunun anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Orta Asya’da kazandığı bu yapıyla Anadolu’ya göçmek durumunda kalan ve günümüzde Alevî kelimesiyle nitelendirilen gruplar hakkında, Anadolu’ya göçlerden sonraki süreç de dikkate alınmak suretiyle makalemizin tarihsel süreç kısmı sonlandırılabilir. Nitekim, günümüzde soya dayalı tarikatlar şeklinde varlığını devam ettiren Alevîliğin bu yapısının tarihsel arka planı ile ilgili olarak genel hatlarıyla şunlar söylenebilir. Miladî X. yy.dan itibaren Türkler’in İslâmiyet’i kabul etmeye başlamalarıyla beraber göçebe ya da yarı göçebe bir hayat yaşayan çeşitli aşiret veya oymaklar, daha önce mensup oldukları farklı dinî anlayışlarını yeni din ile mezcetmişlerdir. İslâmiyet’i kabul eden bu gruplar başlangıçta Yesevîlik, Vefâîlik, Kalenderîlik gibi sūfî kalıplar içinde şekillenmiş, aynı zamanda farklı mezhebî etkilere de maruz kalmışlardır. Yine bu gruplar, m. X-XIV. yy.larda Anadolu’ya göç ettiklerinde burada bazı eski kültürlerden etkilenmişler, Anadolu’da Hurûfîlik ve Bâtınîlik gibi akımların etkilerine maruz kalmışlar, Safevî hareketinin ortaya çıkmasıyla da yüzeysel bir biçimde Oniki İmam Şîîliği ile karşılaşmış ondan da bazı telakkîler alarak, karma bir yapıya sahip olmuşlardır. Tarihsel süreçte Osmanlı-Safevî ilişkileri nedeniyle içe kapanık topluluklar haline gelen Alevîlerin büyük çoğunluğu günümüze kadar bu yapılarını muhafaza etmişlerdir.

3. Değişim

Tarihsel süreçte ana hatlarıyla işaret edilen hususlar Türkler’in İslâmlaşması sürecinde Alevîlik ya da Sünnîliği benimseme bağlamında kesin hükümlerde bulunmanın oldukça güç olduğunu ortaya koymak-

⁴⁷ Mehmet Rami Ayas, *Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, AÜ, Ank., 1991, s. 36.

⁴⁸ Nitekim bu kavramlardan örneğin hem İranlı hem de Türk sūfîlerin kullandıkları “Baba” ünvanı, sıradan derviş ve şeyhlerin değil en üst kademedeki şeyhlerin ünvanıydı ki, bunun da aşiretin hem dünyevî hem de dinî lideri konumundaki kişileri ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bkz.: Fuad Köprülü, “Baba”, *İA*, c. II, İst., 1979, s. 165-166; Ocak, *Babailer*, s. 90-91.

⁴⁹ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 13-14, 18-19; Ocak, *Babailer*, s. 81; seçilme şekilleri, kılık kıyafetleri, hizmetleri, itibar ve toplum içindeki yerleri duaları vb. konularda Alevîlerdeki Dede ve Baba’nın Kamlar ile benzerlikleri için bkz.: Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevîlik ve Bektâşîlik*, Otağ Mat., İst., 1977, s. 257-283; a. yzr., *Eski Türk Dinî*, s. 12-32.

tadır. Günümüzde Alevî sıfatıyla nitelenen grupların bugünkü yapılarını daha çok Safevîlerden sonra yaşanan süreçle kazanmış olmaları bunun açık göstergesidir. Safevî öncesi dönemde sosyal bünyelerine uyarlanmış bir halk sūfiliği yaşayan günümüzde Alevî kelimesiyle isimlendirilen grupların, o dönemde yine kendileri gibi halk sūfiliği ya da daha doğru bir ifadeyle sūfî renkli bir halk Müslümanlığı yaşayan gruplarla farklılaşmasının, Osmanlı-Safevî ilişkileri dikkate alındığında, bu dönemde grupların bulundukları coğrafya ve yaşadıkları sosyal çevre ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Bu husus, Faruk Sümer'in, XVI. yy.da Anadolu'daki Kayı (s. 425), Karaevli (s. 429), Döğer (s. 431), Dodurga (s.432), Kızık (s. 437), Beğdili (s. 438), Karkın (s. 440), Çavuldur (s. 444), Salur (s. 448), Eymür (s. 450), Alayund (s. 451), Yüreğir (s. 452), İğdir (s. 455), Büğdüz (s. 456) ve Kınık (s. 460) gibi Oğuz boylarına ait yer adlarını sıraladığı eseri incelenip, kendisinin, Hasluck tarafından dile getirilen "bu grupların hepsinin heterodoks oldukları"⁵⁰ hususunun kesinlikle doğru olmadığı ifadesi⁵¹ dikkate alındığında açıkça görülmektedir. Bu boyların hepsinin tarihte Alevî oldukları yönündeki iddiaların günümüzdeki fiili durumla da geçersiz kılındığı anlaşılmaktadır. Nitekim günümüzde Tokat bölgesinde bu isimleri taşıyan yerleşim yerlerinin kimisi Alevî iken, kimisi de Sünnîdir. Sözgelimi bu isimleri taşıyan yerleşim birimlerinden Tokat merkez Kızık, Almus, Turhal ve Zile ilçelerine bağlı *İğdir* ve *Salur* adını taşıyan yerleşim birimlerinin sünnî olmaları bunu açıkça göstermektedir. Ayrıca burada ifade edilmesi gereken bir diğer husus, Anadolu'da dağınık olarak yerleşen aynı boydan gruplarda Sünnilik-Alevilik anlamında farklılıkların görüldüğüdür. Sözgelimi, Anadolu'nun farklı bölgelerinde yerleşmiş bulunan **Dodurga** boyuna mensup köylerden Tokat bölgesindeki köy Alevî iken, Türkiye'deki diğer Dodurgalıların Sünnî oldukları bilgisi⁵² konumuz için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Tarihsel süreçte boyların Alevî ya da Sünnî olmasının tespitinin oldukça zor olduğunu Tokat yöresindeki bazı misaller açıkça ortaya koymaktadır. Tokat'taki Dodurga Köyü hariç, diğer bölgelerdeki Dodurgalıların Sünnî olmaları; buna karşın Tokat'taki Dodurga Köyünün ise günümüzde Alevî olmakla beraber bölgedeki en eski camilerden birinin bulunduğu köylerden biri olması söz konusu zorluğun göstergesidir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün koruması altında olmasına rağmen şu anda bakımsızlıktan yıkılmak üzere olan bu cami, kareye yakın dörtgen mekan düzenlemesine sahiptir ve tam ortada sekizgen bir kasnak üze-

⁵⁰ F. William Hasluck, *Cristianity and Islam under the Sultans*, Oxford, 1922, c.I, s. 475-477.

⁵¹ Sümer, *Oğuzlar*, s. 629.

⁵² Hüseyin Öztürk, 1952 Tokat Merkez Dodurga doğumlu, Edebiyat öğretmeni.

rinde yükselen kubbeye örtülmüştür. Yörede yaşayan Alevi büyüklerine göre, plan düzenlemesi ve malzemesi göz önüne alındığında XIV. yy.da yapılmış olabileceği sonucuna varılan caminin aynı yapıdaki iki benzeri, bölgede her ikisi de sünnî olan Tokat merkez *Dedeağzı* ve Artova ilçesi *Salur* köylerinde bulunmaktadır.⁵³

Aynı boya ya da aşirete mensup olan kişilerin zaman içerisinde farklı etkenlerle farklı inanç gruplarına mensup olabilecekleri itiraz edilmeyecek sosyolojik bir gerçektir. Bu gerçeğin, bölgede Alevilik için önemli merkezlerden birisi olan ve yapılandırmamızda müstakil bir ana ocak olarak ele alınan⁵⁴ ve aslında gerek bölgede, gerekse konuyla ilgili yazılan eserlerde Aleviliğin *otantik olarak en yoğun şekilde yaşandığı grup* olarak nitelendirilen Hubyarlılar (Sıraçlar) için bile söz konusu olduğunu görmek, konunun boyutlarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Nitekim Hubyar Derviş'in babası Yâr Ahmed'in Değeryer (Çayönü) halkından birisi olarak kaydedilmiş olması konumuz için güzel bir örnektir. Zira, şu an Sünnî inançlı vatandaşlarımızın yaşadığı bir yer olan Değeryer (Çayönü) köyünün bu özelliğe eskiden beri sahip olduğu belgelerden anlaşılmaktadır.⁵⁵ Konu ile ilgili ikinci ilgi çekici husus ise Sünnî bir köy olan Sivas Zara Akören köyü ve civar köylerde bulunan ve çevre halkı tarafından evliyâ olarak görülen bazı kişilerin Hubyar Sultan'ın kardeşleri olarak kabul edilmesidir.⁵⁶

⁵³ Mehmet Ali Çelik, 1938 Dodurga doğumlu, ilkokul mezunu, Nefes Evlatları talibi.

⁵⁴ Üçer, *age.*, s. 113-115.

⁵⁵ Fikri Karaman, *Sivas-Tokat Tozanlı Kazası*, İst., 2003, s. 218-220. Karaman tarafından ortaya konulduğu şekliyle köy ile ilgili en eski belge 1455'e dayanmakla beraber, söz konusu belgelerdeki listelerde imam ve hatiplerin ismi de geçmektedir. Hubyar'la ilgili söz konusu belgeler için eserin yanı sıra ayrıca bkz.: Ali Kenanoğlu- İsmail Onarlı, *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*, Hubyar Kültür Derneği Yay., İst., 2003, s. 80-152. Burada bir hususa dikkat çekilmelidir. Buna göre, Hubyar Tekkesi Şeyhi Mustafa Temel Bey ellerinde yayınlanmışlardan başka belki onlardan yüz sene öncesine ait belgeler olduğunu beyan etmiş, ancak bunların Almanya'da akademik çalışmalar da yürüten oğlu Hıdır Temel'de olduğunu, onun yayınlayacağını ve bundan dolayı belgeleri görme imkanımızın olmadığını ifade etmiştir. Bu bilgi, konu ile ilgili birkaç noktaya değinmeyi gerekli kılmaktadır. Birincisi şu andaki belgelere göre Tekke'nin kuruluş tarihi olarak zikredilen 1554 yılı, yeni belgeler ortaya çıkınca belki daha sağlıklı olacaktır. İkincisi, Mustafa Temel'in ifade ettiklerinden, Anadolu kültür ve inanç tarihi için çok kıymetli olan bazı belgelerin bir şekilde yurt dışına çıkartılmış olmasıdır ki bu da birer kültür değeri olan söz konusu belgelerin ülkemiz bilim adamlarının ulaşabilecekleri bir duruma kavuşturulması için gerekli girişimlerin yapılmasını ve dolayısıyla bu belgelerin memleketimizde kayıt altına alınmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

⁵⁶ Kenanoğlu'nun yerinde tespit ettiği kabullere göre Hubyar Sultan'la beraber Sarı-Baba, Bağnaçık Melül Baba, Şahin Baba, Çörmük Baba ve isimleri unutulmuş bu 7 kardeş, Alaaddin Keykubat'ın Köseadağ savaşı sırasında Horasan'dan gelerek savaşmışlar ve Hubyar Sultan haricindekiler burada şehit düşmüştür. Bkz.: Kenanoğlu-Onarlı, *age.*, s. 35.

Bu bağlamda Tokat yöresinden diğer güzel bir örnek ise, Almus ilçesi Cihet kasabası merkezli Eraslan Ocağı'dır. Günümüzde Cihet kasabasıyla beraber Alan ve Çiftlik gibi çevre köylerde talipleri bulunan bu ocağa ismini veren Eraslan Devletlü'nün Hünkâr Hacı Bektaş Veli gibi Horasan Nişabur'dan geldiğine inanılır. Eraslan Devletlü'nün türbesi Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Güneykaya (Bidoktun) Köyü'nde bulunmaktadır. Bu köy halkı ise Alevî değil, Sünnidir. İşte her ne kadar Eraslan Ocağı mensupları arasında Eraslan Devletlü ile Hacı Bektaş arasında geçen bir menkıbeden hareketle onun türbesinin bir Sünnî köyde mekan tuttuğunu yorumlayanlar varsa bile,⁵⁷ bizim için önemli olan nokta Alevîler arasında önemli bir ocak evliyâsı türbesinin Sünnî bir köyde bulunmasıdır. Eraslan Ocağı dedeleri ve taliplerinin zaman zaman bu köye giderek kurbanlar kestikleri ve lokmalar yaptıkları ifade edilmektedir.⁵⁸

Sıralanan bu misaller, **tasavvuf ağırlıklı halk Müslümanlığı** göz önünde bulundurulduğunda, tarihsel süreçte bu boylar ya da aşiretler için Alevîlik ya da Sünniliği benimseme noktasında kesin bir yargıda bulunmanın güçlüğüne ortaya koymakta ve Alevîleşme veya Sünnîleşme bağlamında nasıl bir değişim yaşandığı; diğer bir ifadeyle bu boyların öncelikle Alevî iken sonraları mı Sünnîleştikleri ya da önceleri Sünnî iken daha sonra mı Alevîleştiklerini kestirmenin hiç de kolay olmadığını göstermektedir. Ancak yukarıda verilen örnekler bir boyun mensuplarının bir kısmının Sünnî olabilirken, diğer kısmının da Alevî olduğunu, zamanla Alevîlikten Sünnîliğe ve Sünnîlikten de Alevîliğe geçişlerin imkan dahilinde olduğunu anlamamıza katkı sağlamaktadır. Konunun geçmişteki keyfiyetinin net olarak tespit edilebilmesi bazı zorlukları içermekle beraber, olayın günümüzdeki durumunu ortaya koymak ise alan araştırmalarıyla güncel ve kesin bilgilere dayanmasından dolayı eskiye nazaran daha kolaydır. Nitekim Tokat bölgesinde yapılan alan araştırmasında Alevîler arasında Sünnîleşen grupların varlığı ile beraber bir boya sahip olan kişiler arasında Sünnîlik veya bir nevi Alevîleşme denilebilecek Ehl-i Beyt merkezli kabullere sahip olma olayının günümüz için de geçerliliğini koruyan bir olgu olduğu görülmüş ve her iki durum için de bölgede bazı örneklerin varlığına şahit olunmuştur.

A. Dönükler Örneğinde Alevîlikten Sünnîliğe Geçiş:

⁵⁷ Menkıbeye göre Eraslan Devletlü aslana binmiş ve Hacı Bektaş-ı Veli ise cansız duvarı yürüterek onu mahcup etmiş. Cansız yürütmek daha üstündür diyerek Eraslan, Hünkârın eline sarılmış. Ali Yaman, Erzincan ve Tokat'ta Gezi Notlarım (2): Çelebilere Bağlı Ocaklardan Eraslan Ocağı, http://www.alevibektasi.org/ali_yaman10.htm

⁵⁸ Ali Yaman, Erzincan ve Tokat'ta Gezi Notlarım (2): Çelebilere Bağlı Ocaklardan Eraslan Ocağı, http://www.alevibektasi.org/ali_yaman10.htm.

Burada öncelikle **dönük** nitelemesinin, bölgedeki Alevîler'in, daha önce kendileri Alevî iken Sünniliği benimsemiş kişi ya da gruplar için kullandıkları bir tabir olduğunu ifade ederek başlamak yerinde olacaktır. Zira Alevîler bu kişi veya gruplara "**dönük**" derler⁵⁹ Biz de ele alacağımız olayın Alevîlikten Sünniliğe geçiş olması nedeniyle burada bu yerel nitelemeyi kullanmayı tercih ettik.

Dönükler, Alevî inanç ve uygulamalarını terk ederek "Sünnileşen" kişi ve gruplardan oluşur. Bunlar bölgede dağınık bir durumdadırlar. Almus'un Baba Köyü; Niksar'ın Ayvalı, Bozcaarmut ve Özdemir köyleri; Reşadiye'nin Darıderesi, Işıklar, Elmacık, Nebişeyh ve Hasanşeyh vb. köyleri bu kişilerin bulundukları köylerden bazılarıdır.

Bunlardan bazıları Alevî iken Sünnileştiklerini açıkça ifade ederken, bazıları ise kendileri için dile getirilen "daha önceleri Alevî oldukları" yönündeki bilgileri bir söylenti ve iddia olarak görürler ve bunu kabul etmezler. Bu ikincisine güzel bir örnek, Turhal'ın Sütlüce ve Yağlıalan köyleridir. Bu iki köy Turhal'da kendilerinden bilgi alınan Alevîler'den bazılarıncı Alevî olarak sıralanmışken, diğer bazılarıncı da "Alevîlikten dönenler" olarak nitelendirilmişlerdir. Ancak bu köylerden Sütlüceliler ile yapılan görüşmelerde köy sakinlerinin Alevîler tarafından dile getirilen "kendilerinin Alevî oldukları veya Alevîlik'ten döndükleri" şeklindeki her iki görüşe de itiraz ettikleri görülmüştür. Bu köylülere göre, her iki köy de eskiden beri Sünnî itikad ve ibadeti devam ettirmektedir ve geçmişten günümüze Alevî inanç ve erkânı ile bir bağlantıları yoktur.⁶⁰ Ayrıca köyün muhtarı da Alevîler arasında Osman ismine pek rastlanmadığını, ancak hem içlerinde Osman ismini taşıyanların bulunduğunu, hem de kendisinin üçüncü göbek dedesinin isminin Osman olduğunu ifade etmektedir.⁶¹ Sütlüce köyünün imamı da üç aylar orucu, şevval orucu, pazartesi ve perşembe orucu tutanların olduğunu söyleyerek bu köyde Alevî inanç ve ibadetlerinin söz konusu olmadığına işaret etmektedir.⁶²

Sünnileşen kişilerde, Ehl-i Beyt'e hürmet, evliyâ kültü, Allah'ı zikir gibi tasavvuf düşüncesinde anlamlandırılacak kabullerin devam

⁵⁹ Bu kelime güncel olup, *Kadim Durmaz*, *Ali Özdemir*, 1945 Niksar Çatak doğumlu, emekli öğretmen, Niksar Hacı Bektaş Vakfı Başkanı; *Temel Özcan*, 1940 Reşadiye Çevrecik doğumlu, emekli öğretmen tarafından da ifade edilmiştir.

⁶⁰ *Hakkı Erbaş*, 1927 Yağlıalan doğumlu, okur-yazar değil. Hakkı Erbaş'ın babası ve kardeşi Hacc'a gitmiştir, köydeki cami yaklaşık 200 seneliktir ve bu iki köy yetiştirdiği hocalar ile meşhurdur. Bütün bu söylenenleri kendilerinin hiçbir zaman Alevî olmadıklarını ifade için dile getiren bu kişi sözlerinin sonunda şöyle diyor: "Biz Alevîlik nedir, cem nedir, dede nedir bilmeyiz."

⁶¹ *Yüksel Ağar*, 1967 Sütlüce doğumlu, lise mezunu. Yüksel Ağar Hz. Ali'nin tarihi meziyetleri sebebiyle sevildiğini, buna karşılık kendilerinde Allah-Muhammed-Ali inancı vb. Alevî inançlarının bulunmadığını, Yağlıalan'ın asıl halkının Alevî olmadığını, ancak Alevî köylerden buraya göçeden kişilerin bu inançlarını sürdürdüğünü söylemektedir.

⁶² *Faruk Gültekin*, 1963 doğumlu, Sütlüce imamı.

etmekle beraber, beş vakit namaza devam, 30 gün Ramazan orucu tutmak, hac için Kabe'yi ziyaret gibi uygulamaların da titizlikle yerine getirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Aslında söz konusu ibadetleri yerine getirdikleri için Sünnileştikleri söylenen bu grupların bu ibadetleri yerine getirmeleri noktasında birkaç hususa dikkat çekmek gerekir. Dört kapı-kırk makamı temel düstur olarak kabul eden Aleviler arasında şehirleşme ya da kapalı toplum kalıplarından çıkıp Geleneksel Aleviliği ayakta tutan Dedelik kurumunun etkisinin de zayıflamasıyla, dört kapının ilki Şeriat kapısında yer alan namaz, oruç, hac gibi Aleviler'ce şeriat makamının ve dolayısıyla Sünniliğin ibadetleri olarak görülen bazı ibadetleri yerine getirmeleri anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü kendilerini tarikat makamının müntesipleri olarak kabul edip, şeriat makamı ibadetleriyle yükümlü olmadıkları genel kabulünden hareketle ibadet hayatlarını tarikat hayatının gerekleriyle sınırlayan ve Dedelikle beraber düşkünlük, iç evlilik, musahiplik gibi cemaati dışarıdan gelecek etki ve tepkilerle karşı tahkim ederek bir nevi iç bütünlüğe zorlayan kapalı bir toplum hayatını⁶³ terk eden kişilerde, değişik etkiler söz konusu olsa bile en azından psikolojik açıdan daha önce zaten kabul ettikleri bir makamın gereklerini yerine getirme noktasında bazı kolaylıkların olabileceği göz ardı edilmemelidir. Nitekim şehirde yaşayan bir Ocakzade Alevinin, "aslında Cuma namazına devam edilmesi gerektiği, hatta namaz konusunun dört kapı-kırk makamım ilk makamında sıralanan hususlardan birisi olduğu"⁶⁴ yönündeki ifadeleri şehirleşme ya da söz konusu kapalı toplum hayatından çıkmakla benzer yaklaşımların sergilenmesi potansiyeline işaret etmektedir.

B. Ehl-i Beytçi Papahlılar Örneğinde Aynı Boy ya da Aşirete Mensup Kişilerin Farklı İnanç Grubuna Mensubiyeti

Makalemizin ana konularından biri olan aynı boy ya da aşiretin üyesi kişilerin farklı etkenlerle değişik inanç gruplarına mensup olabilecekleri sosyolojik gerçeğine gelince, bu noktada yukarıda örnek olarak zikrettiğimiz Dodurgalılar'ı burada tekrar hatırlamak yerinde olacaktır. Dodurgalılar'dan Tokat dışındakilerinin Sünni olmaları, Tokat'taki Dodurga köyünün ise Alevi olmasına karşın bölgede yapılan ilk camilerden birisinin bu köyde bulunması bu örneği burada tekrar etmeyi gerekli kılmaktadır. Dodurga köyünde "*nefes evlatlığı*" ile ilgili bir kabulün varlığı ve bu kabulün bir tasavvuf yolu olan Üveysî meşreb tarzda da anlaşılması,⁶⁵ bu noktalar üzerinden bazı sonuçların çıkarılabileceğini göstermektedir.

⁶³ Necdet Subaşı, *Alevi Modernleşmesi*, Kitâbiyât, Ankara, 2005, s. 61.

⁶⁴ *Feyzi Ay*, 1965 Kargın doğumlu, ilkokul mezunu, esnaf, Aziz Baba Ocağı.

⁶⁵ Bkz: Üçer, *age.*, s. 111-112.

Alevîler arasında Veysel Karanî ile ilgili bazı kabullerin hâlâ canlılığını koruması⁶⁶ Alevîlikteki **Üveysî** telakkîyi gösterebileceği kadar, şu an itibarıyla kendilerini Alevîlik içinde ifade eden bazı hareketlerin dönüşümüne işaret etmesi açısından da önemlidir. Nitekim, Alevîler arasında kabul gören **Kitab-ı Cabbar Kulu**'nun sahibi **Cabbâr Kulu**'nun Üveysî meşrep biri olması bu durum için güzel bir örnek teşkil etmektedir.⁶⁷ Söz konusu kitabı yayıma hazırlayanların bu eser için seçtikleri **Üveysilikten Bektâşiliğe** şeklindeki yerinde bir başlığın, söz konusu durumu öz bir şekilde ifade ettiği görülmektedir.⁶⁸

Bölgedeki en eski camilerden birinin o köyde bulunması ve nefes evlatlığının Üveysî meşreb bir tarzda anlaşılması göz önünde bulundurulduğunda yukarıda zikredilen Dodurga örneği daha çok Sünnilikten Alevîliğe bir dönüşüm görüntüsünde olsa da, tarihsel süreçte aynı boya mensup kişilerin farklı inanç gruplarına mensup olabileceklerini göstermesi açısından da önemlidir. Tokat bölgesinde yakın zamanda ortaya çıkmış bir oluşum ise bu konuya daha güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Örneğimize konu olanlar 1880'li yıllarda Azerbaycan'dan Anadolu'ya göçüp, yerleşim alanlarından biri olarak Tokat bölgesini seçen Karabağ Türkleri'dir. Bölgede kendilerine **Papahlı/Papaklı** denilir. Papahlıların bir kısmı Ehl-i Sünnet itikadını benimsemişken; diğer bir kısmı Ehl-i Beyt merkezli bir inanç dünyası kabul etmiştir.⁶⁹ İşte bu fiili durumdan hareketle bölgedeki Papahlıları, Ehl-i Sünnetçi Papahlılar ve Ehl-i Beytçi Papahlılar şeklinde iki grup olarak ele almak mümkündür. Ehl-i Beytçi Papahlılar, Ehl-i Sünnet itikadını benimsemiş soydaşları/akrabaları ile beraber Zile'nin Hatıppınarı, Süleymaniye ve Reşadiye köylerinde yaşarlar. Bu grup, Ehl-i Sünnetçi Papahlılar'ın da kabul edip benimsedikleri Mir Hamza Nigarî'nin⁷⁰ talipleridir.

⁶⁶ Nitekim Nefes Evlatlığını anlatırken Ali Kaya Dede'nin olayı bu çerçevede yani Veysel'in Hz. Peygamber'in nefes evladı olduğu şeklinde tasvir ettiği görülmektedir. *Ali Kaya* (Kaya'nın Ali Dede), 1938 Yağmur Köyü doğumlu, Yağmur Dedesi. Alevîler arasında da Veysel Karanî ile ilgili kabullerin hâlâ canlılığını koruduğunu gösteren şu çalışmaya da bkz.: Mehmet Şimşek, *Yemen'li Veysel Karanî*, Can Yay., İst., 1999.

⁶⁷ Hasan Yüksel-Saim Savaş, *Üveysilikten Bektâşiliğe Kitab-ı Cebbâr Kulu*, Sivas, 1997, s. 8-15.

⁶⁸ Hasan Yüksel-Saim Savaş, *Üveysilikten Bektâşiliğe Kitab-ı Cebbâr Kulu*, Sivas, 1997.

⁶⁹ *Binali Düzen*, 1951 Zile Hatıppınarı doğumlu, emekli, esnaf.

⁷⁰ Mir Hazma Nigarî 1805 yılında Karabağ Perküşad kasabasında doğmuştur. Mir Hazma, Anadolu, Mekke, Medine ve Kudüs'ü ziyaret etmiş, müridleriyle beraber Kuzey Kafkasya'da Ruslar ile savaşımıştır. Ruslar'ın baskısı sonucu tekrar Anadolu'ya gelmiş, daha sonra müridleri ile beraber Kırım'da tekrar Ruslar ile savaşımıştır. Kırım savaşından sonra Erzurum'a yerleşerek tarikat ve marifet dersleri vermiş, daha sonra Amasya'ya yerleşmiştir. Amasya'dan Harput'a göçmek durumunda kalan Mir Hazma 1886'da orada vefat etmiştir. Cesedi talipleri tarafından Amasya'ya getirilerek Beyazıt mahallesinde bir kabre konulmuş, kabrinin yanına da bir cami (Şirvanlı) ile beraber türbe inşa edilmiştir.

Aslında bir Nakşibendî şeyhi olan Mir Hamza'nın, Alevilik-Sünnilik çerçevesinde tartışma unsuru olan ve bu noktada ayırımı kö-rükleyen bazı konularda söz konusu ayırımını kaldırmak için uğraştığı anlaşılakta, bu uğraşını "Divanı"na taşıdığı görölmektedir:

Hariciyem sevmesem damadını Peygamber'in

Rafiziyem fark idersem Haydar'ı Faruk'tan

Yine başka bir şiirinde bu konuyu şu şekilde dile getirmektedir:

Allah'ı Muhammed'i, Ali seven dostaniyiz

Ne sünniyiz ne şii halis müselmanız

Çâr-yârı isteriz zira ki Mustafa'nın

Dostuna dostuz v'Allah hasmına hasmaniyiz.⁷¹

Kendisi bir Nakşî şeyhi olan ve muhtemelen yaşadığı coğrafyalar-da karşılaştığı Sünnilik-Şüilik tartışmalarından rahatsızlık duyarak bunları kaldırmak gayretinde olduğu anlaşılan Mir Hamza'nın müridlerinin şu an itibariyle iki ana gruba ayrılmış olması ise garip bir tecellidir.

Özellikle Ehl-i Beytçi Papahlılar arasında Mir Hamza'nın sülalesi-nin Peygamber soyundan geldiğine inanılır ve bunlara "**efendi**" deni-lir.⁷² Ehl-i Beytçi Papahlılar'da Allah, peygamber, kitap, melek, ahiret, cennet, cehennem, hesap, Kur'an, zekat, kurban konularındaki inanç ve uygulamalar Ehl-i Sünnet inanç ve uygulamalarına yakındır. Hac konusunda da Kabe'yi ziyarete gidenleri olduğu gibi, bu niyetle Mir'in Amasya'daki mezarını ziyaret edenleri de bulunmaktadır. Bu gruba mensup olanlar arasında ferdi olarak namaz kılan ve Ramazan orucu tutanlar olsa da, çoğu cenaze namazı haricinde beş vakit namaz kılmaz ve oruç olarak da Oniki Muharremi tutar. Bu grup kendilerinin şeriat ve tarikatı yaşayıp **marifete** ulaştıklarını kabul eder. Eskiden "Efendiler" önderliğinde zikir toplantıları düzenlenmesine rağmen şu anda sa-dece "Efendiler"ın katılımıyla sohbet toplantıları yapılmaktadır.⁷³ "Efendiler"ın yürüttükleri bu toplantılar daha ziyade Ehl-i Beytçi Papahlılar'ın katılımıyla gerçekleştirilir. Ehl-i Sünnetçi Papahlılar ise bu toplantılara katılmazlar, ancak Mir'in Amasya'daki türbesini ziyaret edip adaklarını sunarlar.⁷⁴ Bunlara ilaveten son olarak zikredilmesi gereken bir husus Ehl-i Beytçi Papahlılar'da da mehdi inancının oldu-

Bkz.:Muzaffer Akkuş, *Seyyid Nigari Divanı*, Niğde Üniversitesi Yay., Niğde, 2001, s. 10-12.

⁷¹ Akkuş, *age.*, s. 10-12.

⁷² Şu anda postta Amasya'da bulunan Muzaffer Özbay ile Necdet Özbay oturmaktadırlar.

⁷³ Raif Ömrüzün, 1955 Zile Hatippınarı doğumlu, ortaokul mezunu, esnaf.

⁷⁴ Bekir Önder, 1951 Zile doğumlu, Süleymaniye köyünden, esnaf.

ğudur. Bu doğrultuda Onikinci İmam'ın mehdi olarak geleceğine inanılır.⁷⁵

Ehl-i Beytçiler arasında hac konusunda Mir'in mezarını ziyaretin hac yerine geçeceği, ferdi olarak Ramazan orucu tutanlar olsa da Oniki Muharrem tutmanın asıl kabul edilmesi, yine ferdi olarak beş vakit namaz kılanlar olsa da, genelde namazın kılınmaması gibi hususlar, Geleneksel Alevilikteki benzer yaklaşımlar göz önüne alındığında⁷⁶ Ehl-i Beytçi Papahlılar'ın geleneksel anlamıyla olmasa da -tabir yerinde ise- bir Alevilik temayülü içerisinde olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Türklerin İslâmlaşma sürecinde bulundukları coğrafya, sahip oldukları sosyal yapı, muhatap oldukları gruplar vb. etkenlerle İslâm'ı anlama ve uygulamada farklılaşmalar ortaya koydukları bilinmektedir. Farklı mezhebî etkilerle karşılaşmış olsalar da yine ilk dönemden itibaren yerleştiği ve göçebesiyle yoğun bir tasavvufî telkine muhatap olan Türkler'in, söz konusu tasavvuf geleneğini farklı şekillerde de olsa günümüze kadar taşıdığı aşikardır. Alevilikte hakim olan ana karakterin tasavvuf olması, günümüzde Sünnî olarak nitelendirilen kişiler arasında da tasavvufî kabullerin ağırlıklı olduğu bir halk Müslümanlığının yaygın oluşu, tasavvufun Türk dinî hayatındaki yerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Özellikle günümüzde Alevî ismiyle nitelendirilen grupların bugünkü yapılarını daha çok Safevî etkiden sonra kazandıkları ve Alevîsi ve Sünnîsi ile Türk dinî hayatı hakkında zikredilen hakim tasavvufî yapı göz önüne alındığında, Türkler'in İslâmlaşması sürecinde Alevilik ya da Sünnîliği benimsemeleriyle ilgili kesin hükümler vermenin oldukça güç olduğu anlaşılmaktadır. Dodurgalılar, Hubyarlılar, Eraslanlılar örneklerinde olduğu gibi Tokat bölgesindeki verilerin ortaya koyduğu şekliyle, aynı boya sahip gruplar arasında hem Aleviliğin hem de Sünniliğin görülmesi bu güçlüğü açıkça göstermektedir. Günümüz itibarıyla Alevilik-Sünnilik bağlamında geçiş örneklerinin görülmesi ise bunun tarihsel süreçte de gerçekleşmiş olabileceğini göstermektedir.

Dodurgalılar ve Ehl-i Beytçi Papahlılar göz önüne alındığında, bu örnek bir boya mensup kişilerin farklı inanç gruplarına mensup olabilecekleri göstermekle beraber, zamanla gruplarda yukarıda çizilen tablo çerçevesinde bir Alevilik temayülünün olabileceğine işaret etmektedir. Özellikle Ehl-i Beytçi Papahlılar örneğinden hareket edilecek olursa, bu noktada dikkat çeken hususlar, bu grubun söz konusu temayül öncesinde de bir tasavvuf hayatı yaşıyor olmasıdır. Nitekim, onların bir

⁷⁵ Hayrettin Düzen, 1940 Zile doğumlu, Süleymaniye köyünden, esnaf.

⁷⁶ Geleneksel Alevilikteki ibadet telakkileri hakkında bkz.: Üçer, *age.*, s. 191-193.

Nakşi şeyhinin talipleri olduğu ifade edilmişti. Bu grupların aynı boy ya da aşirete mensup olmaları, liderlerinin (Efendiler) Peygamber soyundan geldikleri düşüncesiyle yegane yetkili kabul edilmeleri, *Efendiler*'i ile irtibatlarını devam ettiren Ehl-i Beytçi Papahlılar'ın zamanla Efendiler kanalıyla yönlendirilebileceklerini göstermektedir. Soya dayalı tarikatlar şeklinde varlıklarını sürdüren ve Dedeler kanalıyla dîni hayatlarını tanzim eden Aleviler ya da ilham ve keşfi birinci derece bilgi kaynağı olarak kabul eden ve Ehl-i Beyt merkezli bir dünya ve ahiret görüşü benimseyen geleneksel Alevilik göz önüne alındığında, benzer şekilde Ehl-i Beyt merkezli kabulleri merkeze alan ve akrabalarından oluşan bir grup olan Ehl-i Beytçi Papahlılar'ın bir nevi Alevilik temayülleri anlaşılabilirlik kazanmaktadır. Geleneksel Alevilikteki "kendilerinin tarikat ehli olmaları nedeniyle şeriat makamının gerekleri olan namaz, oruç vb. ibadetlerden yükümlü olmadıkları" gerekçesiyle söz konusu ibadetlerin terk edilmesinin Ehl-i Beytçi Papahlılar tarafından da dile getirilmesi, hatta kendilerinin "marifet ehli oldukları" gerekçesiyle aslında bütün tarikatlarda varolan ve tarikat makamının gereklerinden kabul edilen zikir toplantılarının terk edilmesi, Ehl-i Beytçi Papahlılar'ın gelmiş oldukları noktayı göstermesi açısından kayda değerdir.

Söz konusu değişim Alevilikten Sünniliğe geçiş bağlamında da geçerliliğini korumaktadır. Tokat bölgesinde Aleviler tarafından **dönük** şeklinde isimlendirilenler, bu değişimin günümüzde de sürdüğünü göstermektedir. Sünniliğin gerekleri olarak görülen ibadetleri yerine getirmeleri nedeniyle Sünnileştikleri gerekçesiyle bölgedeki Aleviler tarafından *dönük* şeklinde isimlendirilen kişilerdeki değişimde dikkat çeken hususlar ise, kapalı toplum kalıplarından çıkmak ve Geleneksel Aleviliği ayakta tutan Dedelik kurumunun etkisinin zayıflamasıdır. Geleneksel kapalı toplum kalıplarından çıkıp Dedelik kurumunun etkisinden uzaklaşan bu gruplarda, beş vakit namaz, Ramazan orucu gibi Sünnilik olarak görülen ibadetleri yerine getirmede birtakım kolaylaştırıcı etkenler söz konusudur. Bunların başında ise Sünnileşerek yerine getirme noktasında daha titiz davrandıkları namaz, Ramazan orucu, hac gibi ibadetlerin, daha önce mensubu oldukları Alevilikte de şeriat makamının gereklerinden sayılması gelmektedir.

Böylece günümüzdeki veriler, soya dayalı bir sosyal yapı içerisinde olan gruplar arasında, bu yapıdaki değişimler doğrultusunda zaman içerisinde inanç bağlamında da bir dönüşümün olabileceğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bunun tarihsel süreçte de gerçekleşmiş olduğunda şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

Kaynak Eserler

- Akkuş, Muzaffer, *Seyyid Nigarî Divanı*, Niğde Üniversitesi Yay., Niğde, 2001.
- Arabacı, Fazlı, *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*, Etüt, Samsun, 2000.
- Ayas, Mehmet Rami, *Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, AÜ, Ank., 1991.
- Baha Said, “Türkiye’de Alevî Zümreleri: Tekke Aleviliği-İctimâi Alevilik”, *Türkiye’de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, haz.:İsmail Görkem, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000.
- Bartold, V.V., *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1975.
- Baykara, Tuncer, “Türklerde ve Anadolu’da Şehir Hayatı”, *Tarihte Türk Devletleri*, c. I, AÜ Yay., Ank., 1987, ss. 397-406.
- Belâzurî, Ebu’l-Hasan, *Fütûhu’l-Buldân*, haz.: Rıdvân Muhammed Rıdvân, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1978.
- Birdoğan, Nejat, *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik*, Berfin Yay., İst., 1995.
- Bozkuş, Metin, *Tarihten Günümüze Sivas Yöresinde Alevilik*, Sivas, 2000.
- Brockelmann, Carl, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, I, çev.: Neşet Çağatay, AÜİF Yay., Ank., 1964.
- Cengiz, Recep, *Çamiçi Beldesinde Dini Hayat; Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, FÜSBE, Elazığ, 2000.
- Doğan, İsa, *Türklük ve Alevilik*, Samsun, 1997.
- Eröz, Mehmet, *Türkiye’de Alevilik ve Bektâşilik*, Otağ Mat., İst., 1977.
- , *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektâşilik*, TDAV Yay., İst., 1992.
- Erseven, İlhan Cem, *Alevilerde Semah*, Ant Yay., İst., 1996.
- Esin, Emel, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâm’a Giriş*, Edebiyat Fakültesi Mat., İst., 1978.
- , *Türk Kültür Tarihi İç Asya’daki Erken Safhalar*, AKM Yay., Ank., 1985.
- , “Türklerin İslâmiyet’e Girişi”, *Tarihte Türk Devletleri*, c. I, AÜ Yay., Ank., 1987, ss. 287-320.
- Fırlı, Ethem Ruhi, *Türkiye’de Alevilik Bektâşilik*, Selçuk Yay., İst., 1990.
- , *Çağımızda İtikâdi İslâm Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2004.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İst., 1953.

- , *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkilap ve Aka Kitabevleri, İst., 1977.
- Hasluck, F. William, *Cristianity and Islam under the Sultans*, Oxford, 1922.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, Dâru'l-Maârif, Kahire, ty.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İst., 1990.
- Karaman, Fikri, *Sivas-Tokat Tozanlı Kazası*, İst., 2003.
- Kenanoğlu, Ali-Onarlı, İsmail, *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*, Hubyar Kültür Derneği Yay., İst., 2003.
- Keskin, Yahya Mustafa, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği Elazığ Sünköy Örneği*, İlahiyât Yay., Ank., 2004.
- Korkmaz, Esat, *Anadolu Aleviliği*, Berfin Yay., İst., 2000.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yay., Ank., 1966.
- , "Ribat", *Vakıflar Der.*, S. II, Ank., 1942, ss. 267-278.
- , "Baba", *İA*, c. II, İst., 1979, ss. 165-166.
- Kurt, Hasan, *Orta Asya'nın İslâmlaşma Süreci (Buhârâ Örneği)*, Fecr, Yay., Ank., 1998.
- Laoust, Henry, *İslam'da Ayrılkçı Görüşler*, çev.: E.Ruhi Fırlalı, Sabri Hizmetli, Pınar Yay., İst., 1999.
- Melikoff, İrene, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, çev.: Turan Alptekin, Cem Yay., İst., 1994.
- , *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, çev.: Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İst., 1999.
- Merçil, Erdoğan, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ank., 1993.
- Ocak, Ahmet, *Selçuklular'ın Dinî Siyaseti (1040-1092)*, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İst., 2002.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergah Yay., İst., 1996.
- , *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, TVY Yay., İst., 1998.
- , "Alevî ", *DİA*, c. II, İst., 1989, ss. 368-369.
- , "XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmî Dinî İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi", *İAD.*, c. IV, S. 3, Ank., 1990, ss. 190-194.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1978.
- Öztelli, Cahit, *Pir Sultan Abdal Bütün Şiirleri*, Özgür Yay., İst., 1989.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar (İslâm Devletleri)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1996.
- Sarıçam, İbrahim, *Emevî-Hâşimî İlişkileri (İslâm Öncesinden Abbâsiler'e Kadar)*, TDV. Yay., Ank., 1997.
- Sarıkaya, M. Saffet, *İslâm Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Isparta, 2001.

- , *Anadolu Aleviliğinin Tarihî Arka Planı (XI-XIII. Yüzyıl)*, Ötüken Yay., İst., 2003.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *el-Ensâb*, Müessesetü'l-Kütûbi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1998.
- Sezgin, Abdülkadir, *Sosyolojik Açıdan Alevilik-Bektaşilik*, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002.
- Subaşı, Necdet, *Alevi Modernleşmesi*, Kitâbiyât, Ankara, 2005.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilâtı- Destanları*, Ana Yay., İst., 1980.
- , *Çepniler*, TDAV Yay., İst., 1992.
- , *Eski Türklerde Şehircilik*, TTK Yay., Ank, 1994.
- , "Türkler'in İslâmiyet'e Girmeleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 42, 1990.
- Şener, Cemal, *Benim Kabem İnsandır*, Ad Yay., İst., 1996.
- Şimşek, Mehmet, *Yemen'li Veysel Karani*, Can Yay., İst., 1999.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, ty.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, AÜİF Yay., Ank., 1975.
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yay., İst., 1998.
- Üçer, Cenksu, *Tokat Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2005.
- Watt, W. Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev.: Ethem Ruhi Fırlalı, Birleşik Yay., İst., 1998.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Dâru Sâdır ve Dâru Beyrût, Beyrut, 1960.
- Yâkût el-Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sâdır ve Dâru Beyrût, Beyrut, ty.
- Yalçın, Alemdar-Yılmaz, Hacı, "Bir Ocağın Tarihi: Seyyid Hacı Ali Tûrâbî Ocağı'na Ait Yeni Bilgiler ", *HBVAD*, S.,26, Ank., 2003, ss. 83-120.
- Yaman, Ali, Erzincan ve Tokat'ta Gezi Notlarım (2): Çelebilere Bağlı Ocaklardan Eraslan Ocağı, [http: // www.alevibektasi.org / ali_yaman10.htm](http://www.alevibektasi.org/ali_yaman10.htm)
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Ehl-i Sünnet", *DİA*, c. X, İst., 1994, ss. 525-530.
- Yıldız, Hakkı Dursun, *İslâmiyet ve Türkler*, İÜEF Yay., İst., 1976.
- Yıldız, Harun, *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yay., Ank., 2004.
- Yüksel, Hasan-Savaş, Saim, *Üveysilikten Bektaşiliğe Kitab-ı Cebbâr Kulu*, Sivas, 1997.

Kaynak Kişiler:

Ali Özdemir, 1945 Niksar Çatak doğumlu, emekli öğretmen, Niksar Hacı Bektaş Vakfı Başkanı.

- Binali Düzen, 1951 Zile Hatippınarı doğumlu, emekli, esnaf.
Bekir Önder, 1951 Zile doğumlu, Süleymaniye köyünden, esnaf.
Eyüp Yıldırım, 1931 Tokat Çerçi doğumlu, ilkokul mezunu, Zeyne'l-
Abidin Ocağı Dedesi.
Faruk Gültekin, 1963 doğumlu, Sütlüce imamı.
Feyzi Ay, 1965 Kargın doğumlu, ilkokul mezunu, esnaf, Aziz Baba Oca-
ğı.
Hakkı Erbaş, 1927 Yağlıalan doğumlu, okur-yazar değil.
Hayrettin Düzen, 1940 Zile doğumlu, Süleymaniye köyünden, esnaf.
Hüseyin Öztürk, 1952 Tokat Merkez Dodurga doğumlu, Edebiyat öğ-
retmeni.
Kadim Durmaz, 1953 Kemalpaşa doğumlu, emekli öğretmen.
Mustafa Pekgöz, 1959 Doğlacık doğumlu, ilkokul mezunu, İmam Cafer
Ocağı tâlibi.
Mehmet Ali Çelik, 1938 Dodurga doğumlu, ilkokul mezunu, Nefes Ev-
latları talibi.
Nesimi Yıldız, 1931 Zile Küçükaköz doğumlu, İmam Rıza ocağına bağlı
Şıhanlı aşireti Dedesi, okur-yazar, Dedeci Bektâşî.
Raif Ömrüzün, 1955 Zile Hatippınarı doğumlu, ortaokul mezunu, es-
naf.
Sadık Arslan (Güzel Dede), 1924 Erbaa Keçeci doğumlu, okur-yazar,
Keçeci Baba sülâlesinden dede.
Temel Özcan, 1940 Reşadiye Çevrecik doğumlu, emekli öğretmen.
Yüksel Ağar, 1967 Sütlüce doğumlu, lise mezunu.
Yusuf Özer, 1933 Zile doğumlu, ilkokul mezunu, İmam Rıza ocağı De-
desi, Dedeci Bektâşî.

**FROM PAST TO THE PRESENT SOME THOUGHTS ON THE
ALAWI AND SUNNITE FAITH OF TURKISH LINEAGE**

**-With The Contribution of Some Examples such as “Dönükler”
and “Ehl-i Beytçi Papahlılar” in The Region of Tokat-**

ABSTRACT

This study examines the Alawi and Sunnite faith of Turkish people from past to the present based on a scientific study done in the Tokat Region, Turkey. It indicates that while the same group/race of Turkish people have a different group belonging in terms of Alawi and Sunnite faith; it is a sociological fact that some transitions have occurred between these groups thorough the history. It will not be a mistake to say that these changes have occurred in the historical process. Thus, it should be avoided of claiming that the various groups of Turkish people have accepted Alawi or Sunnite faith just in a certain period and have not changed their faiths at all in the process of history.

Key Words: Tokat, Alewism, Sunnite, Dönükler, Ehl-i Beytçi Papahlılar.